

Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego

REDAKTOR NAUKOWY:
Samanta Kowalska

Recenzenci:
prof. zw. Ewa Poradowska-Werszler
prof. zw. dr hab. Marian Walczak

Projekt okładki, redakcja techniczna: Lidia Łyszczak

O by Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny
Zakład Informacji Naukowej

Wydawca:
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny

ISBN 978-83-62135-36-3

Druk:
Zakład Graficzny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
60-712 Poznań
ul. Wieniawskiego 1

Spis treści

Wprowadzenie.....	5
• <i>Marian Walczak</i> - Ochrona pamięci o bezpowrotnie utraconych zbiorach bibliotecznych w latach wojny i okupacji hitlerowskiej (1939-1945).....	7
• <i>Danuta Wańka</i> - Ochrona pamięci o ludziach książki jako niezbędny element edukacji regionalnej i bibliotecznej	16
• <i>Samanta Kowalska, Marian Walczak</i> - Ochrona współczesnych dokumentów życia społecznego dla przyszłych generacji.....	41
• <i>Ewa Maria Poradowska-Werszler</i> - Nieprzemijające wartości sztuki wizualnej w tkaninach artystycznych Wandy Bibrowicz-Wislicenus.....	50
• <i>Agnieszka Godzling</i> - Dorobek kulturowy w dziedzinie tkaniny artystycznej utrwalany przez Międzynarodowy Festiwal Sztuki Włókna - Kowary.....	65
• <i>Rafał Werszler</i> — Upowszechnienie i rozwój ewangelickich bibliotek zwanych łańcuchowymi w XVI wieku na Dolnym Śląsku, jako reminiscencja umeblowania i aranżacji wewnątrz historycznego dziedzictwa kulturowego	72
• <i>Jerzy Wypych</i> — Ochrona symboli i miejsc bractw kurkowych w Polsce	96
• <i>Ewa Goździewicz</i> - Ochrona miast historycznych, jako przykład ochrony szczególnych przestrzeni geograficznych.....	117
• <i>Mateusz Ledzianowski</i> — Opis i charakterystyka unikatowych zabytków sakralnych w Pleszewie.....	128
• <i>Ewelina Poniedziałek</i> — Ochrona polskich drewnianych kościołów jako unikatowych dóbr kultury w europejskim dziedzictwie kulturowym.....	136
• <i>Ligia Henczel-Wróblewska</i> - Silva rerum polonicarum w zbiorach watykańskich.....	145
• <i>Mieczysław Sprengel</i> - Unikatowe zbiory z obszaru Azji i Pacyfiku	160
• <i>Jędrzej Leśniewski</i> - Cywilnoprawna ochrona materiałów bibliotecznych w dobie społeczeństwa informacyjnego.....	169
• <i>Samanta Kowalska</i> — Biblioteczny zasób cyfrowy i jego ochrona - wybrane regulacje prawne.....	183
• <i>Piotr Sukienniczak</i> - Problem eksponowania kanonów etyki zawodowej na przykładzie kodeksów etycznych archiwistów, bibliotekarzy i pracowników informacji.....	196
• <i>Katarzyna Grześkiewicz, Ramiro Kowalski</i> - Ochrona dokumentów niejawnych.....	217

• <i>Samanta Kowalska</i> — Obsługa specjalnych grup użytkowników bibliotek w świetle prawa.....	227
• <i>Danuta Wańka</i> — Mikrofilmowanie jako forma zabezpieczania archiwaliów i zbiorów bibliotecznych. Wady i zalety na tle nowoczesnych technologii cyfrowych ...	239
• <i>Dorota Matysiak</i> — Digitalizacja jako proces zabezpieczenia i udostępniania zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.....	255
• <i>Marek Poniedziałek</i> — Wybrane aspekty ochrony internetowych zasobów dokumentacyjnych	270
• <i>Małgorzata Ratajczyk</i> — Kwestia plagiatu wobec literackiej przestrzeni międzytekstowych związków i zależności.....	281
• <i>Ewelina Ewa Fengier, Karol Andrzej Maciaszczyk</i> — Popularyzacja regionalizmu w społecznościach lokalnych.....	295

Cywilnoprawna ochrona materiałów bibliotecznych w dobie społeczeństwa informacyjnego

„Materiałami bibliotecznymi są w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne”²⁹⁰. Rozwój wydarzeń pierwszej dekady XXI wieku — w kontekście chociażby kryzysu ekonomicznego — upewnia w przekonaniu, że czynnikiem niezbędnym do funkcjonowania w społeczeństwie internacjonalistycznym i ponadgranicznym jest informacja. Niedostatek informacji skutkuje niedostatkami w wielu innych obszarach funkcjonowania tak jednostek jak ich zbiorowości w postaci społeczeństwa. Rozwój technologiczny, zorientowany m.in. na zwiększenie tempa przekazu informacji powoduje, oprócz osiągnięcia zamierzonego celu, zwiększenie ilości informacji pozostającej w obiegu. Celowość szybkiego przekazania informacji w dobie społeczeństwa organizującego gospodarkę w oparciu o wiedzę jest oczywista — im kto wcześniej posiędzie daną informację, tym szybciej wykorzystać może jej ekonomiczną wartość. Wartość informacji ma dwa podstawowe źródła — tempo jej otrzymania oraz jakość cechowaną przede wszystkim prawdziwością. Kwestię tempa są w stanie rozwiązać fachowcy zajmujący się nowymi technologiami od strony technicznej — odpowiedź na pytanie „w jakim czasie dotrze do mnie informacja?” daje się zamknąć w dacie, a nawet godzinie doprecyzowanej ostrzem sekundnika. Odpowiedź na pytanie o wiarygodność informacji, o jej prawdziwość nastrocza szereg problemów, pozwalających się jednak zamknąć w pytaniu: „Skąd to wiadomo?” Na to ostatnie odpowiedź jest pozbawiona wieloaspektowego charakteru. Wzrost świadomości społecznej pozwala na trafną ocenę krótko nazwanego źródła — biblioteki. Biblioteka jako instytucja współtworząca system edukacji od wielu tysięcy

²⁹⁰ Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz. U. 1997.85.539 z późn. zm.; dalej: UstOBib), art. 5.

leci, zyskuje na znaczeniu jako narzędzie umożliwiające sprawne poruszanie się po gąszczu informacji oplatającej współczesnego człowieka. Wśród argumentów potwierdzających przydatność instytucji biblioteki — podkreślić należy „instytucji” w opozycji do budynku czy zbioru uporządkowanych i przeznaczonych tylko do udostępniania woluminów - wymienić należy niski lub zerowy koszt dostępu do informacji w bibliotece oraz pewność i wiarygodność informacji firmowanej nieustannie podnoszącym kwalifikacje personelem bibliotecznym coraz częściej kojarzonym z osobą brokera informacji niżli tylko z pratchettowską wizją Bibliotekarza Niewidocznego Uniwersytetu²⁹¹. Opisane wyżej cechy biblioteki funkcjonującej w dobie gospodarki opartej na wiedzy jako źródła wysokiej jakości informacji²⁹², dodatkowo poparte przekonaniem autora o dążności jednostek do pomnażania swojego stanu posiadania czy podniesienia statusu ekonomicznego pozwalają twierdzić o potrzebie ochrony zasobów, materiałów bibliotecznych w sposób przystający do w/w realiów. Jednocześnie stwierdzić należy, że właśnie ze względu na zmiany gospodarczo-społeczne, przede wszystkim wzrost znaczenia wiedzy i informacji ustawowy obowiązek ochrony materiałów bibliotecznych²⁹³ warto rozumieć szerzej niż jako fizykochemiczną ochronę materialnego nośnika towaru, jakim pozostaje informacja. W obszarze zainteresowań autora pozostaje - szczególnie na potrzeby niniejszej publikacji - kwestia prawnych, głównie prawnoautorskich, możliwości ochrony materiałów bibliotecznych rozumianych jako „dokumenty zawierające utrwalone wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania” wobec potrzeby realizacji prawa do korzystania z dóbr kultury²⁹⁴ czy prawa do nauki²⁹⁵ przysługującego jednostce ludzkiej, a także możliwości prospektywnego rozwiązania kwestii pretendującego do miana konfliktu interesów między uprawnionymi z tytułu prawa własności intelektualnej, a zainteresowanymi pomnażaniem swojej wiedzy i umiejętności przy wykorzystaniu bezpłatnego dostępu do źródeł^{296,297}.

291 Por. [http://pl.wikipedia.org/wiki/Bibliotekarz_\(Świat_Dysku\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Bibliotekarz_(Świat_Dysku))

292 Jak pisze J. Thorhauge: „Biblioteki zapewniają dostęp do informacji, do zasobów wiedzy, co przez Bank Światowy uznawane jest za najważniejszy czynnik w kreowaniu i utrzymywaniu społeczeństw dobrobytu”³, [w:] J. Thorhauge, *Rosnące znacznie biblioteki jako instytucji obywatelskiej*, tł. Joanna Grzeškowiak, „Biuletyn EBIB” 2004, nr 2 (53) luty, Warszawa 2004, <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/53/thorhauge.php>

293 UstOBib, art. 4.1.1.

294 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997.78.483 z późn. zm.; dalej: Konstytucja), art. 73.

295 Tamże, art. 70.

296 O dylematach bibliotekarzy w obliczu nowych technologii także w: B. Howorka, *Biblioteka cyfrowa i prawo autorskie*, „Bibliotekarz” 2006, nr 10, s. 8 <http://kpbk.umk.pl/dlibra/doccontent?id=28656>

297 Spis wybranych publikacji (głównie elektronicznych) nt. open access w bibliotekach można znaleźć pod adresem <http://www.pedagogiczna.edu.pl/zest490.htm>

Zgodnie z opinią Zespołu do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych²⁹⁸ zawartą w raportach za rok 2007²⁹⁹ i 2008³⁰⁰ „*bezprawne wprowadzanie do obrotu tzw. usług społeczeństwa informacyjnego, obejmujących m.in. elektroniczne zwielokrotnianie baz danych, czy artykułów prasowych w ramach komercyjnego monitoringu gazet i czasopism, a następnie ich dystrybucję i publikację*” należy do jednego z najczęstszych sposobów naruszeń prawa autorskiego w Polsce. Zjawisko to można zmarginalizować przez: 1) budowanie świadomości społecznej na temat dostępności tzw. usług społeczeństwa informacyjnego za pośrednictwem instytucji bibliotecznej 2) oferowanie przystających do wymagań gospodarki opartej na wiedzy usług bibliotecznych dla różnych grup społecznych. Sensowność takiego rozumowania warto poprzeć argumentem istnienia prawa własności intelektualnej, czy też jak w dawnej nomenklaturze - prawa na dobrach niematerialnych. Koniecznym jest jednak właściwe, pozbawione emocjonalnego kontekstu biorącego często górę nad racjonalnym w rozmowach na płaszczyźnie, zarówno wirtualnej, czy forum akademickim, rozumienie idei prawa autorskiego i praw pokrewnych oraz prawa własności przemysłowej. Szczególny nacisk należy położyć na dwie podstawowe funkcje tych praw możliwe do określenia mianem wynagradzającej i zabezpieczającej (narzędziowej). Funkcja wynagradzająca - bardziej istotna w obszarze materialnego znaczenia prawa własności przemysłowej, ale nie bez znaczenia w przypadku prawa autorskiego - pozwala na zwrot nakładów poniesionych w celu stworzenia przedmiotu ochrony tychże praw. Czytelną egzemplifikacją może być tu koszt wyposażenia i eksploatacji laboratorium, a także koszt szkoleń zawodowych — ponoszony przez pracodawcę wynalazcy czy twórcy wzoru przemysłowego. Funkcja zabezpieczająca (narzędziowa) to przyznanie podmiotom prawa własności przemysłowej uprawnień zwiastujących przyszłe profity finansowe płynące z eksploatacji ich utworów czy przedmiotów chronionych prawem przemysłowym poprzez obciążenie finansowe podmiotów korzystających. Mimo, że w polu zainteresowań pozostaje głównie biblioteka naukowa, idea ochrony materiałów bibliotecznych w kontekście prawnym pozostaje taka sama. Instytucja biblioteki stanowi najpełniejsze wyrażenie kompromisu pomiędzy potrzebami użytkowników informacji, a regulacjami szeroko pojętego prawa własności intelektualnej. Ze względu na niedochodowy charakter, biblioteka jako instytucja — co do zasady — ogólnodostępna pozwala na realizację potrzeby zdobywania wiedzy bez ponoszenia nakładów finansowych przez zainteresowanych.

Podstawę prawną pozwalającą bibliotekom na nieodpłatne udostępnianie materiałów bibliotecznych stanowi tzw. przywilej biblioteczny.

298 Utworzonego na mocy zarządzenia nr 83 Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2000 r. w sprawie utworzenia Zespołu do Spraw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych (M. P. 2000.36.727).

299 http://www.mkidn.gov.pl/cps/rde/xbcr/mkid/raport_prawo_autorskie_2007.pdf, s. 10.

300 http://www.mkidn.gov.pl/cps/rde/xbcr/mkid/20090320_RAPORT_2009.pdf, s. 9.

Stanowi on jedno z ograniczeń majątkowych praw autorskich. Autorowi dzieła przysługują prawa do utworu dwojakiego rodzaju - prawa osobiste o charakterze niezbywalnym³⁰¹ oraz prawa majątkowe - przenaszalne - posiadające kluczowe znaczenie finansowe dla podmiotu uprawnionego. Majątkowe prawa autorskie [dalej: m.p.a.] zostały zawarte w art. 17 PrAut³⁰². Koncepcja tychże opiera się na cywilistycznej koncepcji prawa własności³⁰³, co może powodować błędne stawianie znaku równości między prawami własności intelektualnej a prawem własności rzeczy. Znaczenie ekonomiczno-gospodarcze majątkowych praw autorskich powoduje, że stanowią one część majątku osoby uprawnionej. W celu zapewnienia równowagi między interesem jednostki w osobie podmiotu praw autorskich lub podmiotu uprawnionego z ich tytułu a społeczną potrzebą pozyskania informacji lub szerzej poznania utworu, monopol autorski poddano ograniczeniom. Pierwszym typem ograniczenia jest dozwolony użytek prywatny (osobisty), pozwalający na bezpłatne korzystanie we własnym zakresie, ewentualnie w gronie osób pozostających w stosunku towarzyskim z wybranymi kategoriami utworów rozpowszechnionych³⁰⁴. Drugim typem ograniczeń jest instytucja dozwolonego użytku publicznego. Najistotniejszymi zapisami PrAut z bibliotecznego punktu widzenia jest art. 28 PrAut *expressis verbis* stanowiący o prawie bibliotek do nieodpłatnego udostępniania utworów rozpowszechnionych³⁰⁵, a także o udostępnianiu zbiorów *dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek*³⁰⁶. Rzecz nie w udostępnianiu zbiorów bibliotek w sieci internetowej, ale w umożliwieniu użytkownikom korzystania z zasobów m.in. baz danych udostępnionych w komputerach bibliotek³⁰⁷. Teoretycznie ustawa jasno określa, że zbiory można udostępniać dla celów badawczych lub poznawczych,

301 „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności prawo do: 1) autorstwa utworu; Orzeczenia 2) oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo; Orzeczenia 3) nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania; 4) decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności; 5) nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.” Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 1994 r., nr 24 poz. 83 z późn. zm.; dalej: PrAut), art. 16.

302 „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu.”; tamże, art. 17.

303 J. Barta i in., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Kraków 2005, s. 247.

304 R. Gola, *Prawo autorskie. Komentarz dla praktyków*, Gdańsk 2008, s. 83.

305 „Biblioteki, archiwa i szkoły mogą: 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych; 2) sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów; 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek”. PrAut., art. 28.

306 Tamże.

307 Problem serwerów pośredniczących (tzw. proxy) - umożliwiających „wirtualne przebywanie w bibliotece” pominięto w pracy.

nie zaś dla celów zarobkowych. Zdroworozsądkowa ocena sytuacji w dobie kapitalizmu nakazuje wręcz dostrzegać w osobach studentów — szczególnie tych podejmujących studia wyższego stopnia - podyplomowe czy nawet doktoranckie - istoty ludzkie w pełni przekonane o merkantylnej celowości pozyskiwania informacji, wiedzy, a dalej przetworzenia materiału zdobytego w procesie poznawczym za pomocą swojego umysłu w taki sposób, by uzyskać korzyść majątkową. Ilość osób, która wydaje pieniądze na studia dla samej realizacji potrzeby zdobywania tytułu licencjata czy magistra ulega powolnej marginalizacji wobec grupy, która inwestuje niemałe środki finansowe celem uzyskania narzędzi pomnażania ich przy pomocy wiedzy.

Pierwszym powodem wysuwania określanych roszczeń cywilnoprawnych w celu ochrony dóbr niematerialnych jest zagrożenie dóbr, drugim ich naruszenie. Ochrona cywilnoprawna dzieli się na bezwzględną, skuteczną wobec wszystkich (*erga omnes*) oraz na ochronę o charakterze względnym. Drugi typ ochrony powstaje jako zobowiązanie między stronami umów. Powodem roszczeń jest tutaj naruszenie przez kontrahentów postanowień umownych, nienależyte wykonanie umowy. Istnieją ogólne dla wszystkich gałęzi prawa cywilnego instytucje umożliwiające dochodzenie roszczeń, na których omówienie nie pozwala przyczynkowy charakter niniejszej pracy. Sama ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych daje uprawnionym narzędzia dochodzenia swoich praw. Prawa te — omówione poniżej - mają charakter szczególny, charakterystyczny dla ochrony dóbr niematerialnych, dla poszczególnych ich rodzajów.

W sytuacji idealnej (nierealnej) wykonywanie praw autorskich powinno odbywać się bez naruszeń. W rzeczywistości przypadki bezprawnego naruszania monopolu osób wyłącznie uprawnionych nie należą do rzadkości. Wszystkie tego typu sytuacje powodują dwa podstawowe skutki. Po pierwsze, powstają na rzecz osoby uprawnionej z tytułu m.p.a. określone roszczenia wobec naruszcyciela. Dalej, w związku z tym, iż poszkodowany nie może sam dochodzić sprawiedliwości, istnieje możliwość żądania interwencji kompetentnych organów państwowych w kwestii dochodzenia praw podmiotu m.p.a. Taka sytuacja skutkuje tym, iż na linii konfliktu uprawniony — zobowiązany pojawia się trzeci podmiot - organ ochrony prawnej. Organ ten jest uprawniony do stosowania środków przymusu w celu strzeżenia respektowania uprawnień innych podmiotów³⁰⁸. Ochronę tego rodzaju należy rozpatrywać w dwóch aspektach. W aspekcie materialnoprawnym oraz proceduralnym, określanym również mianem formalnoprawnego. W pierwszym mowa jest przede wszystkim o roszczeniach jakich podmiot, którego prawa zostały naruszone może dochodzić.

Pierwszym pytaniem w kontekście proceduralnym jest pytanie o stronę podmiotową ochrony — czyli odpowiedź na pytanie kto może dochodzić ochrony (i przy czyjej pomocy), drugim jest pytanie o to, jakich formalności musi dopełnić w przypadku

308 R. Golat, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2005, s. 159.

wszczęcia postępowania ochronnego³⁰⁹. Do narzędzi, jakimi może posłużyć się podmiot prawa autorskiego, gdy zostaną naruszone jego uprawnienia, należą:

- roszczenie zaniechania naruszenia od osoby, która dopuściła się takiego;
- roszczenie wydania uzyskanych korzyści lub zapłacenia podwójnej albo potrójnej (w zależności od tego czy naruszenie nosi znamiona winy czy nie) wysokości stosownego wynagrodzenia z chwilą jego dochodzenia;
- roszczenie naprawienia wyrządzonej szkody w przypadku, gdy działanie naruszającego było zawinione;

Podmiot uprawniony ma również prawo do żądania od naruszającego, który dokonał wkroczenia w m.p.a. twórcy w ramach działalności gospodarczej prowadzonej we własnym lub cudzym imieniu, wpłaty na rzecz Funduszu Promocji Twórczości³¹⁰.

Grupa tzw. skarg o zabezpieczenie - czyli wniosków jest kolejną grupą narzędzi dochodzenia praw własności intelektualnej. Są to wnioski o:

- zabezpieczenie dowodów - bez potrzeby uzasadnienia ze względu na możliwe późniejsze utrudnienie lub niewykonalność;
- zobowiązanie do informacji istotnych dla roszczeń kompensacyjnych ze strony naruszającego;
- zabezpieczenie roszczenia z tytułu naruszenia m.p.a. w drodze wydania sądowego zarządzenia tymczasowego w sprawie³¹¹.

Zachodzi obawa, iż w dobie powszechnego użytku komputerowych narzędzi typu skaner i OCR³¹², jedną z należących do porządku dziennego sytuacji jest fakt skanowania przez użytkowników wypożyczonych książek - szczególnie tych droższych w zakupie lub trudno dostępnych z innych powodów (wyczerpany nakład, brak chęci nabycia woluminu ze względu na jednorazową tzw. zaliczeniową potrzebę skorzystania) i rozpowszechnianie takiej „zdigitalizowanej” wersji wśród innych osób, niekoniecznie pozostających w stosunkach zbliżonych do warunków dozwolonego użytku (przy błędnym założeniu, że takowy miały w tym przypadku zastosowanie)³¹³. Istnieje w prawie możliwość działania represyjnego względem takich naruszcycieli - roszczenie o naprawienie szkody przewidziane w art. 79. ust. 1 PrAut. Do tego przepisu stosuje się postanowienia art. 415 i następnych kc.³¹⁴ W takiej sytuacji przesłanką realizacji roszczenia odszkodowawczego jest zawinione działanie naruszcyciela. Wina powiązana z naruszeniem może

309 Tamże, s. 160.

310 Tamże

311 M. Zajączkowski, *Podstawy innowacji i ochrony własności intelektualnej*, Szczecin 2004, 229 i nn.

312 Ang. Optical Character Recognition - system pozwalający na rozpoznanie tekstu w skanowanym przedmiocie - np. na zeskanowej stronie książki, narzędzie umożliwiające proces digitalizacji

313 Obawa, nosząca niestety znamiona pewności — sposób niejednokrotnie opisywany przez studentów na zajęciach prowadzonych przez autora z zakresu bibliotecznych systemów informacyjnych, czy ochrony własności intelektualnej.

314 M. Poźniak-Niedzielska (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Bydgoszcz-Warszawa-Lublin, 2007, s. 176.

mieć charakter umyślny lub wiązać się z lekkomyślnością, czy niedbalstwem sprawcy. Następną przesłanką stosowania art.79 ust. 1 PrAut jest związek przyczynowy, który musi zaistnieć pomiędzy szkodą a zawinionym działaniem naruszcyciela. Ostatnią przesłanką jest powstanie uszczerbku majątkowego po stronie uprawnionego. Obliczenie rozmiaru odszkodowania jest czynnością trudną. Objęcie odszkodowaniem należnym uprawnionemu - oprócz strat poniesionych przez uprawnionego — ewentualnych korzyści możliwych do osiągnięcia w przypadku, gdyby naruszenie nie nastąpiło, ma znaczenie szczególne. W poczet utraconych przyszłych zysków wlicza się, m.in. nieopłacalność eksploatacji utworu na innych polach. Co za tym idzie, jeśli utwór zostanie rozpowszechniony bezprawnie za pomocą Internetu, a pierwotnie przecież mieliśmy do czynienia z drukowaną książką, cały zamiar uzyskania korzyści ze sprzedaży egzemplarzy staje się wątpliwy. Łatwiej bowiem i taniej wydrukować książkę zdigitalizowaną, ściągniętą z Internetu niż wydać pieniądze na jej kodeksowe wydanie. Jeśli nawet znajdują się chętni na zakup, będzie ich zdecydowanie mniej. Należy zaznaczyć, że utwór, który został raz udostępniony w sieci, szczególnie za pomocą programu do bezpośredniej wymiany danych, zaczyna żyć własnym życiem. Najczęściej jest pozbawiony jakichkolwiek zabezpieczeń przed nieuprawnionym użyciem (kopiowaniem). Z niemożliwością graniczy więc zablokowanie dalszego rozpowszechniania dzieła drogą elektroniczną. W opisaney sytuacji ewentualne szanse planowanego przez twórcę zarobku drastycznie maleją - z winy naruszcyciela, który rozpowszechnił utwór. Do innych ewentualnych strat, jakich doświadczyć może uprawniony zalicza się w literaturze również utratę kontrahentów, współpracujących autorów, innych współników, a także kredytów czy innej pomocy materialnej³¹⁵. Należy wyjaśnić dyskusyjną kwestię zapisu art. 79 ust. 3 i 4 PrAut. Ta część art. 79 PrAut traktuje o odpowiedzialności za usuwanie lub obchodzenie zabezpieczeń technicznych przed dostępem, zwielokrotnianiem lub rozpowszechnianiem utworu oraz za usuwanie lub zmianę elektronicznych informacji technicznie dołączonych do utworu. Kontrowersje wokół tych zapisów powodowane są tym, iż traktowanie ich jako nowych uprawnień autorskich - na co mogłaby wskazywać ich redakcja i usytuowanie w PrAut — jest co do zasady stanowiskiem błędnym. Nie ułatwia rozumienia tej kwestii rozbieżność opinii tych samych autorów w różnych publikacjach³¹⁶. W doktrynie przyjmuje się, że za naruszenie należy uważać bezprawną eksploatację utworu. Zachowania opisane jednak w hipotezach omawianych przepisów nie stanowią w żaden sposób eksploatacji jako takiej. Zdaniem Barty i Markiewicza uprawnienie z art.79 ust. 3 może być przenoszone jako uprawnienie autorskie. Stanowi ono nawet nie przygotowanie w rozumieniu prawa do naruszenia m.p.a., choć jako takie daje się postrzegać zdroworoządkowo. Usuwanie technicznych zabezpieczeń jest — i to należy przyjąć jako jednoznaczne — działaniem wyrządzającym szkodę mająt-

315 Tamże, s. 177.

316 Por. J. Barta, R Markiewicz, A Matlak (red.), *Prawo mediów*, Warszawa 2005, s. 607, przypis 310.

kową twórcy poprzez pozbawienie go spodziewanych korzyści. Co więcej, po stronie dokonującego usunięcia pojawia się zysk³¹⁷. Należy przyjąć, konfrontując literę prawa z rzeczywistością, że w większości przypadków usuwania zabezpieczeń dokonujący ma jasno określony dalszy cel, jakim jest kopiowanie i rozpowszechnianie utworu. Mając równocześnie na uwadze podstawowe zasady prawa, nie można dokonać sądu nad osobą usuwającą zabezpieczenie jako nad naruszcycielem, gdyż byłoby to w jawnej sprzeczności z porządkiem prawnym. Drogi do wyjaśnienia tej kwestii są dwie. Można poddać ponownej redakcji zapis ustawowy, w tym jego część traktującą o polach eksploatacji lub też - jak potwierdzono w literaturze przedmiotu — zmienić sposób ochrony przed tego typu działaniami poprzez ochronę za pomocą roszczenia o zaniechanie³¹⁸. Dodatkowo należy nadmienić, że odesłanie z art. 79 ust. 4 PrAut do art. 79 ust. 1 i 2 zdaje się być błędne. Dowodem na obronę tej tezy może być przypadek usunięcia informacji o autorze. W takiej sytuacji dochodzi do naruszenia autorskiego prawa osobistego, a nie majątkowego. Właściwym zatem wydawałoby się odesłanie do art. 78 PrAut, niosącego ochronę osobistych praw autorskich³¹⁹.

W proceduralnym aspekcie ochrony m.p.a. należy po pierwsze udzielić odpowiedzi na pytanie kto może dochodzić ochrony (i przy czyjej pomocy). Otóż postępowanie ochronne może być wszczęte przez podmioty uprawnione z tytułu praw autorskich, których prawa zostały naruszone - najkrócej mówiąc, przez osoby poszkodowane. Nie odmawia się również inicjatywy ścigania naruszeń innym podmiotom, zainteresowanym przyznaniem poszkodowanemu ochrony. Osoby te muszą posiadać czynną legitymację procesową. Można tu oprócz oczywiście podmiotu pierwotnie uprawnionego w osobie twórcy, czy artysty wykonawcy i - w przypadku jego śmierci - spadkobierców, wymienić producenta lub wydawcę, licencjobiorcę wyłącznego, organizację zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi. Zgodnie z cywilistyczną zasadą dyspozycyjności procesu, to od wyłącznej woli osób posiadających czynną legitymację procesową zależy rozpoczęcie dochodzenia ochrony.

W dobie społeczeństwa informacyjnego istotny jest aspekt odpowiedzialności najszerszego grona - tzw. użytkowników końcowych - Internetu. Granica tolerancji, czy też zwiększenia obszaru akceptacji przesunięta jest w tym przypadku nieco dalej — pojawia się twierdzenie o przyzwoleniu na tzw. *browsing*, czyli przeglądanie utworów dostępnych w sieci przy czasowym utrwaleniu ich w pamięci komputera, co nie stanowi naruszenia praw autorskich i praw pokrewnych. Argumentem za takim postrzeganiem tej tezy jest powołanie się na istnienie dorozumianej licencji ze strony uprawnionego związanej z wprowadzaniem utworu do sieci³²⁰. Ten sposób postrzegania zjawiska ma jak najbardziej sens. Często jednak występuje stan faktyczny, w którym nie można mówić

317 Tamże, s. 607.

318 Tamże, s. 608.

319 Tamże, s. 607.

320 J. Barta i in., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, op. cit., s. 604-607.

0 takiej kwalifikacji czynu. Jednym z najczęstszych zjawisk jest po pierwsze - wprowadzanie utworu do sieci bez wiedzy i zgody uprawnionego, a jednym z kolei z najpopularniejszych sposobów pozyskiwania utworów z sieci jest wymiana plików przy użyciu programów do takiej wymiany przez co osoba „ściągnąca” plik jest najczęściej również rozpowszechniającym. Programy wymiany plików wymagają bowiem dla sprawnego funkcjonowania udostępnienia swoich zasobów innym użytkownikom sieci.

Prawo autorskie jako instytucję prawa przyznaną podmiotom tworzącym dobra niematerialne, należy uznać za niedoskonałą w obecnej formie. Usprawiedliwieniem dla takiej sytuacji jest nieprawdopodobnie wręcz szybki rozwój nowych technologii, wymagający natychmiastowych, a ze względu na charakter prawa, zmian.

Celem zwiększenia skuteczności ochrony materiałów bibliotecznych w dobie społeczeństwa informacyjnego jest potrzeba zwiększenia nacisku na działalność o charakterze prewencyjnym. W przypadku naruszeń praw autorskich o charakterze karnoprawnym daje się zaobserwować pewną aktywność różnych środowisk zmierzającą do uświadomienia zwykłym użytkownikom Internetu, że „złodziejstwo intelektualne” to także złodziejstwo, o tyle świadomość możliwości ponoszenia materialnych konsekwencji naruszeń o charakterze cywilnoprawnym zdaje się być na dużo niższym poziomie. W czasach, kiedy kara ograniczenia wolności, czy też jej pozbawienia, po pierwsze: jest trudna do zrealizowania ze względu na stan lokalowy polskiego więziennictwa; po drugie ze względu na wysokie koszty pobytu ewentualnie skazanych ochrona cywilnoprawna powinna w obszarze prawa własności intelektualnej zyskiwać na znaczeniu. A raczej przywracać winno się należne jej miejsce - jasno określone już przed bez mała setką lat przez współtwórcę pierwszej polskiej ustawy prawnoautorskiej: *„Tylko metodą cywilistyczną [...] zdobędzie się dla praw autorskich pełne prawo obywatelstwa w systemie praw prywatnych, a tem samym wystarczającą, bo na szerokich podstawach opartą, represję czynów bezprawnych”*TM. Owszem, zagrożenie karą pozbawienia wolności za naruszenie prawa na dobrach niematerialnych jest zapewne karą niemałą. Ale czy nie równie skutecznym, a może nawet bardziej dotkliwym jest zagrożenie stratą finansową za podobne czyny? Biorąc pod uwagę wszechobecny trend w gospodarce — podnoszenia wartości wiedzy i informacji oraz budowanie społeczeństwa opartego na informacji i jej przepływie (lub braku przepływu), czy nie większą skutecznością oddziaływania charakteryzuje się zagrożenie karą finansową? Rzecz zdaje się być opłacalna dla wszystkich — podmiot uprawniony z tytułu prawa własności intelektualnej ma zysk ekonomiczny, budżet nie tylko nie ponosi straty przez utrzymywanie więźnia, ale pozyskuje nowe wpływy z kar i wpłat na rzecz — chociażby — Funduszu Promocji Twórczości. Społeczeństwo informacyjne nie traci na utrzymaniu więźnia ze swoich podatków. Skazany prawomocnym wyrokiem sądu — zapewne nadal przetwarza informację, zdobywa wiedzę — wypracowuje produkt krajowy brutto — nie z powodu nagłej przemiany osobowości tylko ze

321
1926, s. 9.

F. Zoll [z objaśnieniami], *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencja berneńska*, Warszawa

świadomości nieuchronnego zagrożenia stratą finansową. Taki ekonomiczny zysk dają dwa współistniejące ze sobą elementy — dobra regulacja prawna zapewniająca ochronę praw podmiotów uprawnionych oraz nieuchronność kary. Realizacja pierwszego postulatu leży w gestii legislatury, drugiego elementu pozostaje w gestii powodowanych do działań roszczeń odszkodowawczych organów ochrony prawnej.

W regulacji prawnoautorskiej w aspekcie ochrony materiałów bibliotecznych na uwagę zasługuje możliwość pierwotnego zabezpieczenia zbiorów - uprzedniego do ewentualnych zagrożeń czy naruszeń. Jest to możliwość — znów ograniczająca monopol autorski, płynąca z w/w przywileju bibliotecznego — sporządzania egzemplarzy rozpozszczeniowych utworów³²² w celu ochrony własnych zbiorów³²³.

Materiały biblioteczne stanowią co do zasady zbiór egzemplarzy utworów.

Fakt ten niesie ze sobą dwie podstawowe konsekwencje. Pierwszą z nich jest prawnoautorskie osadzenie problematyki ochrony materiałów. Drugą jest charakter prawny wypożyczenia. Wypożyczanie woluminów jest bowiem niczym innym, jak użyczeniem^{324, 325}. Użyczenie w rozumieniu polskiego kodeksu cywilnego pozostaje umową nazwaną, nieodpłatną, niewzajemną, jednostronnie zobowiązującą i realną. Jej przedmiot mogą stanowić dobra materialne nie podlegające zużyciu w trakcie trwania umowy. Regulacje prawne nie przewidują dla tego rodzaju umowy formy szczególnej³²⁶.

Kwestie użyczenia reguluje tytuł XVII księgi III kodeksu cywilnego, czyli księgi zobowiązań. „Przez umowę użyczenia użyczający zobowiązuje się zezwolić biorącemu, przez czas oznaczony lub nie oznaczony, na bezpłatne używanie oddanej mu w tym celu rzeczy³²⁷”. To co należałoby przywołać w kontekście ochrony dokumentów bibliotecznych, to obowiązki stron tego stosunku zobowiązaniowego oraz informacyjnie — roszczenia im przysługujące. Bibliotekę jako instytucję pełniącą rolę użyczającego obciąża:

* „obowiązek powstrzymywania się od własnych działań względem użyczanej rzeczy, które mogłyby utrudnić lub uniemożliwić biorącemu jej eksploatację”;

* „ograniczona odpowiedzialność za szkody wynikłe w związku z wadami użyczonej rzeczy.”³²⁸

322 S. Stanisławska-Kloc, *Prawo autorskie a biblioteka cyfrowa*, [w:] *III konferencja: Internet w bibliotekach. Zasoby elektroniczne: podaż i popyt. Wrocław, 12-14 grudnia 2005 roku* - [http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/iwb3/artukul.php?e

323 Por. art. 28 PrAut.

324 „Użyczeniem egzemplarzy utworu jest ich przekazanie do ograniczonego czasowo korzystania, niemające na celu bezpośredniego lub pośredniego uzyskania korzyści majątkowej” art. 6.1.8 PrAut.

325 S. Stanisławska-Kloc, *Prawo autorskie a biblioteka cyfrowa*, [w:] *III konferencja: Internet w bibliotekach. Zasoby elektroniczne: podaż i popyt. Wrocław, 12-14 grudnia 2005 roku* - http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/iwb3/artukul.php?e

326 M. Goetel (red.), *Prawo cywilne. Zarys wykładu*, Kraków 2009, s. 267.

327 Ustawa z dnia 23 czerwca 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz. U. 1964.16.93 z późn. zm.; dalej: kc), art.710.

328 M. Goetel (red.), *Prawo cywilne...*, op. cit., s. 268.

Biorącego — czyli czytelnika, użytkownika biblioteki wiąże konieczność właściwej eksploatacji rzeczy. Jeśli umowa nie precyzuje sposobu korzystania z rzeczy, powinien ów sposób odpowiadać jej właściwościom i przeznaczeniu³²⁹.

Istotnym z punktu widzenia realizacji potrzeb czytelniczych jest zapis art. 716 kc³³⁰. Zapis ten pozwala na żądanie przez bibliotekę terminu wcześniejszego niż umówiony przy wypożyczeniu zwrotu książki. Sytuacją taką jest monit - kiedy inna osoba oczekuje książki z zasobów biblioteki, a wszystkie egzemplarze są wypożyczone, możliwym jest żądanie (najczęściej rzecz odbywa się w grzecznościowej formie prośby) zwrotu książki lub - by z kolei nie narażać pierwotnie biorącego na niedogodność przedterminowego zwrotu — prośba o przekazanie książki do korzystania w lektorium biblioteki przez następnego zainteresowanego. Zgodnie z prawem^{331,332}, jeśli czytelnik zgubi czy zniszczy książkę wypożyczoną, biblioteka może żądać odkupienia lub zwrotu wartości rynkowej książki, ewentualnie odkupienia innego wydawnictwa w zamian za zagubioną. W tym miejscu należy odwołać się do - postulowanej w literaturze - potrzeby solidnej realizacji pkt. 4 art. 14 ustawy o bibliotekach³³³, który stanowi o regulaminie biblioteki jako jednym z najistotniejszych narzędzi ochrony materiałów bibliotecznych. To właśnie regulamin kształtuje precyzyjnie stosunki między czytelnikiem a biblioteką.

„Regulamin ten powinien spełniać (poza innymi) dwa podstawowe zadania:

- 1) zapewnić czytelnikowi dostęp do dzieła, stosownie do art. 3 ust. 2 ustawy o bibliotekach, w warunkach zapewniających odpowiednie bezpieczeństwo materiałów bibliotecznych,*
- 2) otoczyć szczególną ochroną znajdujące się w bibliotece najcenniejsze dzieła, wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego, stosownie do art. 6 powołanej ustawy”³³⁴.*

329 An. 712. § 1 kc

330 *„Jeżeli biorący używa rzeczy w sposób sprzeczny z umową albo z właściwościami lub z przeznaczeniem rzeczy, jeżeli powierza rzecz innej osobie nie będąc do tego upoważniony przez umowę ani zmuszony przez okoliczności, albo jeżeli rzecz stanie się potrzebna używającemu z powodów nie przewidzianych w chwili zawarcia umowy używający może żądać zwrotu rzeczy, chociażby umowa była zawarta na czas oznaczony”*; art. 716 kc

331 *„Biorący do używania jest odpowiedzialny za przypadkową utratę lub uszkodzenie rzeczy, jeżeli jej używa w sposób sprzeczny z umową albo z właściwościami lub z przeznaczeniem rzeczy, albo gdy nie będąc do tego upoważniony przez umowę ani zmuszony przez okoliczności powierza rzecz innej osobie, a rzecz nie byłaby uległa utracie lub uszkodzeniu, gdyby jej używał w sposób właściwy albo gdyby ją zachował u siebie”* art. 714 kc: *„Roszczenie używającego przeciwko biorącemu do używania o naprawienie szkody za uszkodzenie lub pogorszenie rzeczy, jak również roszczenia biorącego do używania przeciwko używającemu o zwrot nakładów na rzecz oraz o naprawienie szkody poniesionej wskutek wad rzeczy przedawniają się z upływem roku od dnia zwrotu rzeczy”*; art. 719 kc

332 *„Usługi bibliotek, których organizatorami są podmioty określone w art. 8. ust.2, są ogólnie dostępne i bezpłatne, z zastrzeżeniem ust. 2. 2. Oplaty mogą być pobierane: 1) za usługi informacyjne, bibliograficzne, reprograficzne oraz wypożyczenia międzybiblioteczne, 2) za wypożyczenia materiałów audiowizualnych, 3) w formie kausji za wypożyczone materiały biblioteczne, 4) za niezwrócenie w terminie wypożyczonych materiałów bibliotecznych, 5) za uszkodzenie, zniszczenie lub niezwrócenie materiałów bibliotecznych”* art. 14. 1. UstOBib

333 Art. 14 pkt. 4 ustawy o bibliotekach.

334 B. Howorka, *Ochrona zbiorów bibliotecznych w świetle przepisów*, „Bibliotekarz” 1999, nr 3, s. 7; <http://kpbk.umk.pl/dlibra/doccontent?id=28399&dirids=1>

Opłata za nieterminowy zwrot książek oraz za zniszczone lub zagubione egzemplarze utworów stanowi najbardziej dotkliwą finansowo konsekwencję niedotrzymania warunków umowy użyczenia przez biorącego. Z praktyki bibliotecznej wynika, że mimo przyjęcia stosunkowo niskich stawek za tzw. „przetrzymania”³³⁵ mają miejsce sytuacje, kiedy suma opłat za nieterminowy zwrot sięga kilku tysięcy złotych.

Należy przy całej złożoności problemów związanych z ochroną materiałów bibliotecznych pamiętać, że „Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, przeniesienie własności egzemplarza utworu nie powoduje przejścia autorskich praw majątkowych do utworu”³³⁶ — czyli, że ani biblioteka drogą kupna egzemplarzy, ani czytelnik wskutek użyczenia, nie staje się podmiotem praw własności intelektualnej przysługujących dotychczas nadal autorowi, wydawnictwu, czy też innemu uprawnionemu z tytułu przeniesionych praw autorskich podmiotowi.

Mimo, że mocą ustawy przede wszystkim Narodowy Zasób Biblioteczny zasługuje z racji swojego znaczenia dla dziedzictwa kulturowego Polski i Europy na ochronę szczególną³³⁷, warto tę ochronę w jej ideologicznej warstwie przenieść również na całość materiałów bibliotecznych.

Wobec dylematów rangi ogólnospołecznej w kwestii praw własności intelektualnej i głoszonej potrzeby „uwolnienia treści”, czy dosadniej „likwidacji praw autorskich” należy zaakcentować po raz wtóry, że ochrona prawnoautorska we współczesnej postaci stanowi wyraz realizacji zasady dobra i słuszności³³⁸. Jako taka nie może niweczyć praw jednych osób na rzecz swawoli innych. Przykład próby wypracowania kompromisu między potrzebami informacyjnymi istot społecznych, a niewątpliwą potrzebą ochrony materiałów bibliotecznych przed nieuprawnionym czy niewłaściwym ich użyciem jest — zdaniem autora - przykładem trafnym. Co więcej, dowodem na to, że nie trzeba od razu „likwidować prawa autorskiego” — ryzykując poddanie krytyce zdrowego rozsądku legislatury lub, co więcej, istnienia systemu kapitalistycznego w jednym z większych terytorialnie krajów UE. Dowodem wreszcie na to, że ścieżka kompromisu ograniczająca w pewnym stopniu słuszne prawa obu zainteresowanych stron może stanowić pró-

335 W zakładzie pracy autora jest to kwota 1 zł za tydzień zwłoki. Zaznaczyć należy, że użytkownik - zapoznawszy się z regulaminem - ma świadomość na jaki okres użycza książkę (jest to czas 4 lub 26 tygodni) oraz ma możliwość przedłużania terminu zwrotu (za pomocą własnego konta bibliotecznego on-line) bez konieczności odwiedzania biblioteki.

336 PrAut, art.52.1.

337 Już 10 lat temu L. Biliński postulował, że: „Dla bibliotek uczestniczących w Narodowym Zasiobie Bibliotecznym to nie tylko splendor wynikający z docenienia wartości ich zbiorów, ale przede wszystkim obowiązek zwiększenia troski o ich ochronę. Organizatorzy tych bibliotek także władze państwowe, powinni uznać potrzeby tych bibliotek w zakresie konserwacji zbiorów i szeroko rozumianej ochrony, a także utrwalania najcenniejszych pozycji zasobu na innych nośnikach, za priorytetowe. Można mieć nadzieję, że omawiane rozporządzenie przyczyni się także do rozszerzenia i unowocześnienia systemu informacji o kolekcjach zaliczonych do Narodowego Zasobu Bibliotecznego”. Por. L. Biliński, *Narodowy Zasób Biblioteczny - od koncepcji do realizacji*, „Bibliotekarz” 1999 nr 4 s. 12-15 <http://kpbc.umk.pl/dlibra/doccontent?id=28400>.

338 *lus est ars boni et equi*

bę prospektywnego rozwiązania społecznego problemu. Regulacje płynące chociażby z prawa własności intelektualnej³³⁹ pozwalają na swobodne korzystanie z zasobów bibliotek również dla celów zawodowych — zarobkowych.

Więszym problemem niż ochrona zbiorów bibliotek przed niewłaściwym z nich korzystaniem zdaje się być w obliczu zabiegów patentów rynku informacji — chociażby Google — ochrona samych bibliotek przed brakiem zainteresowania. W całym zamieszaniu wywołanym nośnym w pierwszej dekadzie XXI w. tematem praw własności intelektualnej warto — wskutek postępu technologicznego pozostając częstokroć jednocześnie twórcą i korzystającym — mieć na uwadze uczestnictwo w życiu, do którego każdej jednostce ludzkiej potrzeba motywacji. Oddawanie zdobytej wiedzy darmo - gdy system prawny prospektywnie buduje narzędzia kapitalizacji zysków płynących z dóbr niematerialnym — byłoby działaniem na szkodę własną finansową i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Wysoce prawdopodobne jest, że stan taki skutkuje destruktywnie w wymiarze społecznym, co dalej - negatywnie wpływa na potrzebę motywacji. Kolkwalnie rzecz ujmując: sprawa sprowadza się do koła.

Bibliografia

- Barta J. i in., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Kraków 2005.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie. Stan prawny na 25 lutego 2008 r.*, Warszawa 2008.
- Biliński L., *Narodowy Zespół Biblioteczny - od koncepcji do realizacji*, „Bibliotekarz” 1999, nr 4.
- Biliński L., *Prawo biblioteczne na co dzień*, Warszawa 2006.
- Bogdański P., *Środki ochrony autorskich praw majątkowych oraz ich dochodzenie w świetle prawa polskiego*, Kraków 2003.
- Ciałkowska E., *Wybrane problemy własności intelektualnej*, „EBIB” 2002, nr 4 (33), Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/33/index.html>
- Gola R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2008.
- Hielmcrone H. von, *Krytyczne uwagi o Open Access bibliotekarzy*, „EBIB” 2008, nr 6, <http://www.ebib.info/2008/97/a.php?hielmcrone>
- Howorka B., *Prawo autorskie w działalności bibliotekarskiej*, Warszawa 1997.
- Howorka B., *Ochrona zbiorów bibliotecznych w świetle przepisów*, „Bibliotekarz” 1999, nr 3.
- Howorka B., *Dozwolony użytek chronionych utworów w znowelizowanej ustawie o prawie i prawach pokrewnych*, „Bibliotekarz” 2005, nr 2.
- Howorka B., *Co wolno bibliotece? O art. 28 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Bibliotekarz” 2006, nr 3.
- Howorka B., *Biblioteka cyfrowa i prawo autorskie*, „Bibliotekarz” 2006, nr 10.
- Małak A., *Prawo autorskie w społeczeństwie informacyjnym*, Kraków 2004.
- Podrecki P. (i in.), *Prawo Internetu*, Warszawa 2007.
- Barta J. (red.), *System prawa prywatnego*, T. 13 („Prawo autorskie”), Warszawa 2002.
- Stanisławski Kłoc S., *Prawo autorskie a biblioteka cyfrowa*, [w:] *III konferencja: Internet w bibliotekach. Zasoby elektroniczne: podaż i popyt. Wrocław, 12-14 grudnia 2005 roku* - <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/iwb3/artukul.php?e>

339 B. Howorka, *Co wolno bibliotece?: o art. 28 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Bibliotekarz” 2006, nr 3, s. 15 <http://kpbk.umk.pl/dlibra/doccontent?id=28650&dirids=1>

Szczygielska A., *Kapitał intelektualny w gospodarce opartej na wiedzy: wybrane zagadnienia w świetle studiów i badań empirycznych*, Wrocław 2009.

Thorhaug J., *Rosnące znacznie biblioteki jako instytucji obywatelskiej*, „EBIB” 2004, nr 2 (53), <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/53/thorhaug.php>

Zoll F. [z objaśnieniami], *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencja berneńska*, Warszawa 1926.

Żmigrodzki Z. (red.), *Bibliotekarstwo*, Warszawa 1998.

Wybrane akty prawne

Akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. 1990.82.474).

Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (Dz. Urz. UE L 2006.376.28).

Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzana w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 5 marca 1934 r.: Dz. U. RP. nr. 27, poz. 213). [Dz. U. 1935.84.515],

Konwencja o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej, sporządzona w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. (Dz. U. 1975.9.49).

Traktat Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawie autorskim, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz. U. 2005.3.12).

Ustawa z dnia 23 czerwca 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz. U. 1964.16.93 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 1994 r., nr 24, poz. 83 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1997.85.539 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. 2005.164.1365 z późn. zm.).

Zarządzenie 83 Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2000 r. w sprawie utworzenia Zespołu do praw Przeciwdziałania Naruszeniom Prawa Autorskiego i Praw Pokrewnych. (M. P 2000.36.727).

Abstrakt

Pojęcie ochrony zbiorów czy dokumentów bibliotecznych kojarzone dotychczas głównie z fizykochemicznym zabezpieczeniem wydawnictw wszelkiego rodzaju³⁴⁰ - gromadzonych w bibliotekach - zyskuje w dobie społeczeństwa uczestniczącego w procesie medializacji nowe znaczenie. Regulowanie kolejnych obszarów funkcjonowania materii ożywionej i nieożywionej przepisami prawnymi powoduje konieczność zastanowienia się nad nowopowstałymi relacjami, a dalej kwestią prymatu we wspomnianych. Powstała zależność pomiędzy przedmiotem zainteresowania — jakim pozostają dokumenty biblioteczne - a dwoma silnymi determinantami w postaci prawa i postępu technicznego daje inspirację do rozważań na wielu polach naukowej eksploatacji wiedzy. Konieczność dostosowania prawa krajowego do regulacji prawa unijnego z jednej, a konieczność nadążania regulacji prawnych za postępem technicznym w ogóle z drugiej strony, powoduje, że prawne aspekty ochrony dokumentów bibliotecznych stają się niejednokrotnie przeszkodą zamiast ułatwieniem w funkcjonowaniu biblioteki jako instytucji współtworzącej system edukacji. Przedmiot pracy stanowi omówienie możliwości cywilnoprawnej ochrony dokumentów bibliotecznych z uwzględnieniem wybranych współczesnych opinii nt. roli prawa własności intelektualnej w społeczeństwie opartym na wiedzy.

Słowa kluczowe:

prawo własności intelektualnej, ochrona zbiorów, biblioteka, informacja

340 Por. Z. Żmigrodzki (red.), *Bibliotekarstwo*, Warszawa, 1998; s. 81-89 i 330.